

סטלין, יוסיף ויסריונוביץ'

(1879-1953)

(Josif Vissarionovich Stalin). שליט ברית-המועצות. ס' נולד בגורי (Gori) שבגרוזיה למשפחת סנדלר עני ושמה ג'וגשוילי. ב-1894 נתקבל לסמינריון לכמרים בטיפליס (Tiflis; היום טביליסי – Tibilisi). ב-1899 יצא (או גורש) מן הסמינריון, וכעבור זמן קצר הצטרף לתנועה המהפכנית. אחרי הפילוג במפלגה הסוציאל-דמוקרטית הצטרף לסיעה הבולשוויקית. במחתרת המהפכנית נטל לעצמו את הכינוי ס', והכינוי היה לשמו. ב-1912 נהיה ס' לחבר הוועד המרכזי של הבולשוויקים. אותה שנה ביקר בווינה ושם כתב חיבור על הבעיה הלאומית ובו תקף את המרקסיסטים האוסטרים ואת ה'בונד'. בכך קנה לו בקרב הבולשוויקים מעמד של המומחה לבעיית הלאומים. ב-1913 נאסר ס' והוגלה לסיביר. אחרי המהפכה הראשונה, הדמוקרטית, ברוסיה במרס 1917 חזר ס' לפרטגורד (כיום לנינגרד) ונהיה לחבר הנהגת הבולשוויקים וכן לחבר הלשכה המדינית של המפלגה (פוליטבירו). בממשלה הראשונה שהקימו הבולשוויקים אחרי שתפסו את השלטון היה ס' קומיסר עממי ללאומים ואחר-כך מונה גם לקומיסר הפיקוח על האיכר העובד. הוא נטל חלק פעיל במלחמת האזרחים כקומיסר פוליטי בצבא האדום. במהרה התבלט ס' כמנהיג בולשוויקי חשוב וכיריבו העיקרי של ליאון טרוצקי. ב-1922 מונה ס' למזכיר המפלגה הקומוניסטית, והצליח להפוך תפקיד משני זה לעמדת הכוח החזקה ביותר במפלגה. לנין, שקידם את ס' כדי שיהיה משקל נגד לכוחו של טרוצקי, החל לחשוש מכוחו העולה של ס' ותיכנן להדיחו. מותו של לנין בינואר 1924 סייע לס', ובמאבק על הירושה גבר על יריביו, ובראשם טרוצקי, בהסתייעו בבעלי-ברית מתחלפים ואף ברציחות למטרות פוליטיות. ב-1928 ביצר ס' את מעמדו כשליטה הבלתי-מעורער של המדינה. אותה שנה פתח ס' במהפכה שנייה, שמטרתה היתה תיעוש מהיר ככול האפשר של ברית-המועצות וכפיית קולקטיביוזציה של האיכרים. מימושה של המהפכה השנייה התבסס על רעיונות אוטופיים ועל ברוטליות, ובמהלכו נספו מיליוני איכרים. באותה עת החלה גם מהפכת תרבות נגד כול הדתות. התיעוש לא נכשל, אך מחירו היה גבוה מאוד. כבר ב-1929, משעברה לידי השליטה על המשטרה החשאית, שלט ס' באמצעות טרור מקיף. משפטי ראוה הפכו לחלק משיגרת החיים בברית-המועצות. פולחן אישיותו של ס', שלא היה לו גבול, הברוטליות שלו והתנהגותו הנפשעת, מאמציו לשנות את ההיסטוריה ותיאור עצמו כאישיות המרכזית במהפכת אוקטובר ובמלחמת האזרחים לצידו של לנין – כול אלה עוררו כלפיו שנאה כללית בצמרת הוועתיקה של המפלגה, אך אנשיה נאלצו להעלות לו מס שפתיים.

מ-1935 התנהלה סדרת משפטי ראווה שבהם נאשמו מי שהיו מנהיגים של המפלגה הקומוניסטית בנסיגות של קשר, כביכול, ורבים מהם הוצאו להורג. ב'טיהור' רב ממדים שנערך במחצית השנייה של שנות ה-30 נספו מיליוני אדם, ובכללם רובה של צמרת המפלגה הקומוניסטית ושל הקומוניסטים הזרים שהתגוררו בברית-המועצות. דור חדש, רובו ממוצא איכרים, עלה לשלטון, והאנטישמיות היתה לאידיאולוגיה שאינה מפורשת של המעמד השליט. באוגוסט 1939 כרת ס' ברית עם גרמניה הנאצית (ראה ריבנטרופ-מולוטוב, חוזה) ובעקבותיו סיפחה ברית-המועצות את פולין, את המדינות הבלטיות, את בסרביה ובוקובינה הצפונית, וכן, אחרי מלחמה לא מזוהרת, שטחים בפינלנד. במאי 1941 נהיה ס' גם לראש-הממשלה, ובאותה עת הודחו כמעט כול היהודים שעדיין נותרו בוועד המרכזי של המפלגה.

למרות שגיאותיו הרבות, שסייעו לפלישת הגרמנים ביוני 1941 ולנצחונותיהם הגדולים ב-1941 וב-1942, הצליח ס' בעת המלחמה לעלות לא רק לדרגת המנהיג המדיני של ברית-המועצות אלא גם לדרגת מנהיגה הצבאי, נהיה למפקד העליון של כול כוחותיה וזכה בדרגה צבאית מיוחדת לו: גנרליסימו. ס' גייס את כול הארץ למלחמה, ובהדרגה החל לגלג המלחמה נוטה נגד הגרמנים. ב-1943 נועד ס' עם מנהיגי המערב בטהרן, וב-1945 נועד עימם בילטה (Yalta) ובפוטסדום

(Potsdam), ובוועידות הללו יוצבו הגבולות החדשים באירופה.

באוגוסט 1945 פלשו כוחות הסובייטים למנצ'וריה ולקוריאה בעת התמוטטותה של יפן. מדינות רבות באירופה ובאסיה היו לגרורותיה של ברית-המועצות, והיא הפכה לקיסרות. כול משאבי הסובייטים גוייסו לא לשיקום כלכלת תושביה אלא למרוץ חימוש חדש ולהכנות למלחמה נגד המערב.

ב-1947 החליט ס' לתמוך בהקמתה של מדינה יהודית בארץ-ישראל, כנראה בתקווה שהיא תהפוך לגרורת הסובייטים לכול דבר. אך בסוף 1948, משלא התגשמה התקווה, החלה גישת הסובייטים לישראל להשתנות וניתן ביטוי לאנטישמיות כאידיאולוגיה אופרטיווית בברית-המועצות. כול הארגונים היהודיים דוכאו, והסופרים והפעילים היהודים נאסרו ואחר-כך הוצאו להורג. ס' ראה אז ביהודים קבוצה לאומית מזיקה שקשריה האמיצים, כביכול, עם יהודי ארצות-הברית מסכנים את הציבות המדינית בקיסרותו.

ב-1952 כינס ס' ועידת מפלגה ובה הציג הנהגה חדשה וצעירה שאמורה היתה לבוא במקום ההנהגה הישנה בעקבות 'טיהור' חדש שבו עמד לפתוח. הצעדים הראשונים לקראת 'טיהור' אנטי-יהודי חדש היו 'משפט פראג' שנערך באותה שנה, ובו הואשמו בנסיגות קשר כמה מראשי המפלגה הקומוניסטית הצ'כוסלובקית לשעבר, ואחר-כך 'עלילת הרופאים' ב-1953, שבה נאשמו כמה רופאים בניסיון להרעיל את ס'. הנאשמים ב'משפט פראג' וב'עלילת הרופאים' כאחד היו ברובם יהודים, והוחל בהכנות להגלות את

יהודי רוסיה. ואולם, מותו של ס' במרס 1953 שם קץ לסכנת אסון כללי שנשקף ליהודים שם.

ס' גילם לא רק את האידיאולוגיה הקומוניסטית אלא גם את העריצות המזרחית. מטרתו העיקרית היתה השלטון האישי שלו, והוא שינה ועיוות את האידיאולוגיה כדי להגדיל את שלטונו האישי, אף שברור שהוא סיגל לעצמו רבים מיסודות הרדיקליזם האירופי, ובכללם אופטימיות היסטורית חזקה ואמונה כי מאמצי אנוש מרוכזים מסוגלים לברוא אדם חדש ועולם חדש.